

FAKULTA INFORMAČNÍCH TECHNOLOGIÍ VYSOKÉ UČENÍ TECHNICKÉ V BRNĚ

Typografie a publikování – 2. projekt
Sazba dokumentů a matematických výrazů

Úvod

V této úloze si vyzkoušíme sazbu titulní strany, matematických vzorců, prostředí a dalších textových struktur obvyklých pro technicky zaměřené texty například rovnice (1) nebo definice 1.1 na straně 1.

Na titulní straně je využito sázení nadpisu podle optického středu s využitím zlatého řezu. Tento postup byl probíráán na přednášce.

1 Matematický text

Nejprve se podíváme na sázení matematických symbolů a výrazů v plynulém textu. Pro množinu V označuje $\text{card}(V)$ kardinalitu V . Pro množinu V reprezentuje V^* volný monoid generovaný množinou V s operací konkatenace. Prvek identity ve volném monoidu V^* značíme symbolem ϵ . Nechť $V^+ = V^* - \{\epsilon\}$. Algebraicky je tedy V^+ volná pologrupa generovaná množinou V s operací konkatenace. Konečnou neprázdnou množinu V nazveme *abeceda*. Pro $w \in V^*$ označuje $|w|$ délku řetězce w . Pro $W \subseteq V^*$ označuje $\text{occur}(w, W)$ počet výskytů symbolu w v řetězci W a $\text{sym}(w, i)$ určuje i -tý symbol řetězce w ; například $\text{sym}(abcd, 3) = c$.

Nyní zkusíme sazbu definic a vět s využitím balíku `amsthm`.

Definice 1.1. *Bezkontextová gramatika* je čtveřice $G = (V, T, P, S)$, kde V je totální abeceda, $T \subseteq V$ je abeceda terminálu, $S \in (V - T)$ je startující symbol a P je konečná množina pravidel tvaru $q : A \rightarrow \alpha$, kde $A \in (V - T)$, $\alpha \in V^*$ a q je návěští tohoto pravidla. Nechť $N = V - T$ značí abecedu neterminálu. Pokud $q : A \rightarrow \alpha \in P$, $\gamma, \delta \in V^*$, G provádí derivační krok z $\gamma A \delta$ do $\gamma \alpha \delta$ podle pravidla $q : A \rightarrow \alpha$, symbolicky píšeme $\gamma A \delta \Rightarrow \gamma \alpha \delta [q : A \rightarrow \alpha]$ nebo zjednodušeně $\gamma A \delta \Rightarrow \gamma \alpha \delta$. Standardním způsobem definujeme $\Rightarrow^m$, kde $m \geq 0$. Dále definujeme tranzitivní uzávěr $\Rightarrow^+$ a tranzitivně-reflexivní uzávěr $\Rightarrow^*$.

Algoritmus můžeme uvádět podobně jako definice textové, nebo využít pseudokódu vysázeného ve vhodném prostředí (například `algorithm2e`).

Algoritmus 1.2. *Algoritmus pro ověření bezkontextovosti gramatiky.* Mějme gramatiku $G = (N, T, P, S)$.

1. Pro každé pravidlo $p \in P$ proved' test, zda p na levé straně obsahuje právě jeden symbol z N .
2. Pokud všechna pravidla splňují podmínku z kroku (1), tak je gramatika G bezkontextová.

Definice 1.3. *Jazyk* definovaný gramatikou G definujeme jako $L(G) = \{w \in T^* | S \Rightarrow^* w\}$.

1.1 Podsekcce obsahující větu

Definice 1.4. Nechť L je libovolný jazyk. L je *bezkontextový jazyk*, když a jen když $L = L(G)$, kde G je libovolná bezkontextová gramatika.

Definice 1.5. Množinu $\mathcal{L}_{CF} = \{L | L \text{ je bezkontextový jazyk}\}$ nazýváme *třídou bezkontextových jazyků*.

Věta 1. Nechť $L_{abc} = \{a^n b^n c^n | n \geq 0\}$. Platí, že $L_{abc} \notin \mathcal{L}_{CF}$.

Důkaz. Důkaz se provede pomocí Pumping lemma pro bezkontextové jazyky, kdy ukážeme, že není možné, aby platilo, což bude implikovat pravdivost věty 1. $\square$

2 Rovnice a odkazy

Složitější matematické formulace sázíme mimo plynulý text. Lze umístit několik výrazů na jeden řádek, ale pak je třeba tyto vhodně oddělit, například příkazem `\quad`.

$$x^2 \sqrt{y_0^3} \quad \mathbb{N} = \{0, 1, 2, \dots\} \quad x^{yy} \neq x^{yy} \quad z_{ij} \neq z_{ij}$$

V rovnici (1) jsou využity tři typy závorek s různou explicitně definovanou velikostí.

$$\left\{ [(a+b) * c]^d + 1 \right\} = x \quad (1)$$
$$\lim_{x \rightarrow \infty} \frac{\sin^2 x + \cos^2 x}{4} = y$$

V této větě vidíme, jak vypadá implicitní vysázení limity $\lim_{n \rightarrow \infty} f(n)$ v normálním odstavci textu. Podobně je to i s dalšími symboly jako $\sum_1^n$ či $\bigcup_{A \in B}$. V případě vzorce $\lim_{x \rightarrow 0} \frac{\sin x}{x} = 1$ jsme si vynutili méně úspornou sazbu příkazem `\limits`.

$$\int_a^b f(x) dx = - \int_b^a f(x) dx \quad (2)$$

$$\left(\sqrt[5]{x^4} \right)' = \left(x^{\frac{4}{5}} \right)' = \frac{4}{5} x^{-\frac{1}{5}} = \frac{4}{5 \sqrt[5]{x}} \quad (3)$$

$$\overline{\overline{A \vee B}} = \overline{\overline{A} \wedge \overline{B}} \quad (4)$$

3 Matice

Pro sázení matic se velmi často používá prostředí `array` a závorky (`\left`, `\right`).

$$\begin{pmatrix} a+b & b-a \\ \widehat{\xi+\omega} & \hat{\pi} \\ \vec{a} & \overleftrightarrow{AC} \\ 0 & \beta \end{pmatrix}$$

$$\mathbf{A} = \left\| \begin{array}{cccc} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{array} \right\|$$

$$\left| \begin{array}{cc} t & u \\ v & w \end{array} \right| = tw - uv$$

Prostředí `array` lze úspěšně použít i jinde.

$$\binom{n}{k} = \begin{cases} \frac{n!}{k!(n-k!)} & \text{pro } 0 \leq k \leq n \\ 0 & \text{pro } k < 0 \text{ nebo } k > n \end{cases}$$

4 Závěrem

V případě, že budete potřebovat vyjádřit matematickou konstrukci nebo symbol a nebude se Vám dařit jej nalézt v samotném `LATEXu`, doporučuji prostudovat možnosti balíku `makerAMS-LATEX`. Analogická poučka platí obecně pro jakoukoli konstrukci v `TEXu`.